

verlegen, gedistantieerde maar ook humoristische hoofdredacteur Klaas Voskuil die, hoewel in geschrifte volstrekt loyaal aan Drees en diens beleid rond de 'politieele acties' in Nederlands-Indië, voorstander was van de snelle onafhankelijkheid van de kolonie.

Een centrale plaats reserveert de bundel, terecht, voor de periode van Polaks wethouderschap (1965-1973) en diens functioneren als burgemeester (1977-1983), beide te Amsterdam. Naast verhelderende bijdragen van Pieter Nieuwenhuijsen over het 'naoorlogs wethouderssocialisme', Herman de Liagre Böhl over problemen rond ruimtelijke ordening en werkgelegenheid en van Guus Meershoek met betrekking tot Polaks optreden als hoofd van politie, zijn het toch vooral bijdragen van de hand van Polak zelf die getuigenis afleggen van het problematische karakter voor een overtuigd sociaal-democraat van dit soort bestuurlijke functies. Zeer in het bijzonder betreft dit de hoofdbreken rond de ontruiming van krakerspanden en de inhuldiging van Beatrix als koningin op 30 april 1980. Polak verschaft de lezer een intrigerende kijk achter de schermen, inclusief de vele ongewisheden en de bijna fysieke angst die het dreigen met en toepassen van geweld met zich meebrengen. Het is een buitengewoon openhartig verslag, dat evenwel de vraag oproept wat nu het specifiek 'socialistische' behelst van het weergegeven optreden. In Polaks bijdrage over deze kwestie wordt het beslissende punt van de integratie der sociaal-democratie binnen de bestaande orde nergens (princiepelijk) geproblematiseerd. Er wordt gerept van het streven naar 'andere verhoudingen' (225), of zelfs 'een andere maatschappelijke orde' (228), maar gezwegen over hoe het burgemeesterschap een en ander naderbij zou kunnen brengen. Na zijn afscheid als burgemeester wordt Polak van 1983 tot 1994 bestuursrechter bij de Raad van State. Hij vertelt zelf op verhelderende wijze over kenmerken en feitelijke werkwijze van dit adviescollege, terwijl Willem Konijnenbelt Polaks visie op de Raad aan een nadere analyse onderwerpt. Erik Fischer tenslotte doet verslag van Polaks functioneren als bestuurslid van het Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis, dat duurt van 1983 tot 1999, en geeft daarbij een beknopt historisch overzicht van het vermaarde instituut.

Als inzicht in het persoonlijke en bestuurlijke leven van Wim Polak is de bundel ongetwijfeld geslaagd en hij verkrijgt daarnaast ook een ruimer historisch belang door de intrigerende kijk achter de schermen én het duiden van de maatschappelijke en bestuurlijke omgeving van de beschreven hoofdpersoon.

Henny Buiting

N. van Dooren, R. van Leeuwen, ed., *Alle Hosper, landschapsarchitect 1943-1997* (Rotterdam: Uitgeverij 010, 2003, 208 blz., €39,50, ISBN 90 6450 446 6).

Alle Hosper is niet alleen het levensverhaal van een landschapsarchitect die op amper 54-jarige leeftijd overleed, ook geeft het een aardig inzicht in de ruimtelijke ordening van ons land vanaf de jaren zestig en de rol die Hosper en zijn collega's daarbij hebben gespeeld. Tevens laat het boek zien hoe zich een nieuwe landschapsarchitectuur heeft ontwikkeld in een interdisciplinaire en creatieve werkomgeving.

Hosper's carrière lijkt op die van een topvoetballer, die van club naar club verhuist en steeds beter wordt. Er zijn echter twee verschillen: Hosper ging veel langer door en bovendien bleef hij creatief tot zijn dood. Toen Hosper in 1961 met zijn studie in Wageningen begon, was de landschapsarchitectuur amper dertien jaar oud en hield zich bezig met de inrichting van het ontgonnen land. Hosper volgde colleges bij J. T. P. Bijhouwer, die hem het bodemkundige belang van het landschap deed inzien. Daarnaast werd zijn liefde gewekt voor ruilverkavelin-

gen, de Zuiderzeepolders en de Deltawerken door Nico de Jonge, die van Staatsbosbeheer kwam. Mede door Amerikaanse invloed veranderde de 'intuïtieve rationaliteit' van de landschapsonwerpen in een rationaliteit waarin de verschillende disciplines werden ingeschakeld en belangen die om de ruimte streeden tegen elkaar werden afgewogen. Planoloog W. J. G. van Mourik wekte Hospers belangstelling voor Finse ontwerpen, die nieuwe naadloos in de bestaande natuurlijke landschapsvormen, zoals waterpartijen, inpasten. Het Eierplan — ovaalvormige waterbekkens in de Biesbosch — is een voorbeeld van het inpassen van grote structuren in het landschap. Door Van Mourik te assisteren kwam Hosper via de kring Midden-Utrecht bij Staatsbosbeheer, waar hij in teamverband leerde werken en met verschillende overheidsorganen leerde omgaan. Tevens leerde Hosper er in grootschalige ruimtelijke structuren te denken en 'snel de essentie' van opdrachten te doorgronden. De meest bepalende fase in zijn carrière was die bij de Rijksdienst voor de IJsselmeerpolders, waar een team aan de slag ging om delen van Zuidelijk Flevoland, met het nieuwe Almere, te ontwerpen. De uitgangspunten voor deze stad van het in 1972 gestarte projectbureau waren: een polinucleaire stad met overwegend eengezinswoningen met daartussen grote groenstroken. Jarenlang werd interdisciplinair gewerkt, waarbij deze praatgroep in een op resultaat gerichte organisatie werd omgevormd. Alle ontwerpbagage die Hosper uit Finland aan waterpartijen en van Staatsbosbeheer aan groenpartijen had meegenomen, werd nu uit de kast gehaald. Voor truttigheid van het oude land noch voor een overvloed aan details was in de ontwerpen plaats, omdat landschappen steeds in ontwikkeling zijn. Wat het projectbureau aan groen inplande, kon er later gewoon 'uitgekapt' worden. Ook vond Hosper het verwerpelijik om dingen harmonisch in te passen: niet verdoezelen, maar bestaande tegenstellingen gewoon laten zien. In de toenmalige nota binnenruimte (voor Almere-stad) werden op knappe wijze aspecten van water, flora, fauna, recreatie en zelfs vogeltrek geïntegreerd in een landschap dat werd ingezet als ruimtelijke drager voor een stad.

Na het projectbureau wierp Hosper zich op de openbare ruimte in de steden. In de kern gezond was toen de leuze, met andere woorden, behalve het op peil houden van het stedelijk groen, kwam ook het economisch revitaliseren van stadscentra aan de orde. De belangrijkste exercitie van Hosper was, om los van politieke partijen, een ontspannen scenario van de ruimtelijke ordening van Nederland te maken: Nederland Nu Als Ontwerp. Los van alle perikelen over grondstofschaarste en milieuverontreiniging werd aangetoond hoe Nederland er op een ontspannen wijze in 2025 of 2050 zou kunnen uitzien. De hierin verwezenlijkte stedelijke knooppunten (Arnhem-Nijmegen) vormden aanleiding aldaar nadere plannen uit te werken. Zo kwam Hosper in 1985 bij het bureau Bakker en Bleeker om in 1991 te eindigen met zijn eigen bureau.

Hoogleraar is Hosper nooit geworden, want hij bleef liever de oorspronkelijke en creatieve denker die met enkele vlugge schetsen een ontwerp kon maken. Toch kan er niet van een typisch Hosper-ontwerp worden gesproken, omdat vrijwel alles teamwerk was. Onmiskenbaar blijft echter zijn inbreng in de ontwerpen, de gedachte erachter en in het bijzonder de integratie van verschillende disciplines. Helaas ontbreekt vaak wel het oog voor de historie van het landschap en past deze wijze van ontwerpen maar moeilijk bij een strak aantal randvoorwaarden.

Door zijn vormgeving en opmaak worden landschapselementen in het boek optimaal gepresenteerd. Dit begint al op bladzijde 5. Door echter alleen de naam van Alle Hosper op de omslag te zetten, wordt niet duidelijk dat het om meer dan zomaar een landschapsarchitect gaat. Dit doet zowel zijn persoon als zijn nalatenschap te kort. Ook lijdt het boek aan een overmaat aan lay-out. De kleuren ogen mooi, de behandeling van de materie vraagt echter een

grote inspanning van de gebruiker. Het lijkt erg op het zoeken van het juiste huisadres in een nieuwbouwwijk met veel groen. Drie onderdelen van de inhoud lopen door elkaar. Zo wordt het leven van Hosper in zeven hoofdstukken besproken, maar in elk daarvan staat op paarse bladzijden een van zijn projecten of inspiratiebronnen. Opnieuw volgen vanaf bladzijde 115 nu wat gedetailleerder besproken projecten. Een summary, notenapparaat, bibliografie en register sluiten het boek af. De lezer krijgt het niet gratis, maar wat hij krijgt is boeiend.

Adriaan M. J. de Kraker

Yong Mun Cheong, *The Indonesian revolution and the Singapore connection 1945-1949* (Verhandelingen van het Koninklijk instituut voor taal-, land- en volkenkunde CCII; Leiden: KITLV press, 2003, xvi + 210 blz., €25,-, ISBN 90 6718 206 0).

Met het oog op een mogelijke mislukking van de Ronde Tafel Conferentie (RTC) waar eind 1949 de voorwaarden werden uitonderhandeld omtrent de overdracht van de Indonesische soevereiniteitsoverdracht, had de Nederlandse regering een omvangrijk rapport samengesteld om de wereld te tonen hoe onbetrouwbaar de republiek Indonesië was en welke slinkse wegen zij bewandelde in het conflict met het moederland. Centraal daarin stonden de door het republikeins bestuur geëntameerde en gesanctioneerde illegale contacten met het op een steenworp afstand gelegen Britse Singapore. Het betrof hier met name smokkelactiviteiten. Grote hoeveelheden opium en andere contrabande goederen die fortuinen vertegenwoordigden, werden buiten de Nederlandse autoriteiten aan veelal Chinese handelaren verkocht om deviezen, wapens en andere noodzakelijke middelen te verkrijgen om de Republiek overeind te houden. Doordat de RTC slaagde heeft het document nooit het licht gezien, maar het bestaan ervan en vooral de inhoud mogen typerend genoemd worden voor de importantie van de republikeinse contacten met Singapore. De Nederlandse autoriteiten maakten zich grote zorgen om deze zogeheten 'Singapore connection', en terecht. Niet alleen was deze verbinding financieel van groot belang voor de Republiek, ook politiek was zij dat. Singapore was middels het Indonesia Office welhaast de belangrijkste vooruitgeschoven diplomatieke post van Djokja. Vanuit Singapore (als uit tal van andere steden) werd de internationale gemeenschap bewerkt om steun te verlenen aan de zaak van de Indonesische vrijheidsstrijd. Kortom, de 'Singapore connection' vormde een cruciale levensader voor de Republiek. De Singaporese historicus Yong Mun Cheong nu heeft al de politieke en daarmee vaak hand in hand gaande clandestiene republikeinse banden met Singapore bestudeerd. Evenals zijn al weer uit 1982 daterende boek over luitenant-gouverneur-generaal H. J. van Mook is ook deze publicatie een belangrijke studie. Aan de hand van met name Nederlandse bronnen — waarbij hij opvallend genoeg geen kennis heeft gehad van het bovengenoemde document — heeft hij op minutieuze wijze een tot nu toe onderbelicht facet van de Indonesische dekolonisatiestrijd uit de doeken gedaan. Hoewel Yong zich een onpartijdig man toont, verbloemt hij zijn sympathie voor hetgeen van republikeinse zijde ook in Singapore gepresteerd werd niet. Niet voor niets noemt hij de jaren 1945-1949 in dit opzicht 'a time of heroic achievement.'

Yongs onderzoek getuigt niet alleen inhoudelijk van grote klasse, zij wekt ook des te meer bewondering omdat de activiteiten doorgaans in het geheim plaatsvonden, hetgeen de reconstructie des te problematischer maakt. Hij is er goed in geslaagd een beeld op te roepen van de veelal uiterst moeizame, inefficiënte en altijd door geldgebrek geplaagde pogingen van de in Singapore vertoevende republikeinse belangenbehartigers om de zaak van hun ideaal te die-